

Egy új jogelmélet.

(Sperantia műve.)

Egyik könyvkiállításon egy könyv címe vonta magára a figyelmemet. Nem emlékszem rá pontosan, hogy Deutsche Physik vagy Deutsche Chemie volt-e ez a cím. De arra emlékszem, hogy eltűnődtem fölötte. Vajjon — a kor szellemétől átítatva — más-más törvényeknek engedelmessé válnak az angol és a német atomok és elemek, hogy külön fizikát és kémiát kell róluk írni? Ez nem látszik valószínűnek. És mégis: az a könyvcím mély, nagyon mély igazságra hívta fel a figyelmemet. A tudománynak legalább olyan fontos meghatározója a kutató, mint az, amit kutat; az aktív alany legalább olyan fontos, mint a passzív tárgy. És ne higyük, hogy ez a legegzaktabb tudományoknál is ne volna így. Nézzük meg, miéppedig elvi, életbevágóan nagy különbség van Descartes és Gauss matematikája közt. Platon, Hume és Hegel filozófiai fejtegetéseinek ellentéte élesebben jellemzi a görög, angol és német fajt, mint legfeltűnőbb nemzeti viseleteik. A történelem-tudomány faji különbségeiről ne is beszéljünk.

És ez természetes is. Mint mindenben, tudásunkban is két szellem találkozik: az egyéni és a közös. A tudomány komoly lapjaira vetített fénynek tehát két forrása van. Oltuk el az egyiket? Nem lehet. A két szem mögött egyetlen energiaforrás lüktet; a két szellem egyetlen lélek két arca. A világ annyi közös értéket képvisel, amennyi egyéni értéke van.

Ezek a gondolatok lebegnek előttem, mikor egy nálunk ismeretlen szerzőnek, Sperantia Jenőnek a jogelméleti fejtegetéseit lapozgatom. A szerző a kolozsvári egyetem jogbölcész tanára volt egy olyan korban, amelyre mi nem szívesen gondolunk vissza. Írásainak tárgyilagos és mégis egyéni hangja azonban arra indít, hogy foglalkozzunk velük. Hiszen a tudomány eredményei annál világosabbak, minél több oldalról világítjuk meg azokat.

A jog, Sperantia* szerint, olyan társadalmi normák deduktív rendszere, amelyek rendeltetése, hogy egy meghatáro-

* E Sperantia: Une définition du droit. (Analyse philosophique.) Cluj. 1933. 3. lap.

zott társadalmi csoportban a lehető szocialitás maximumát biztosítsák (a megvalósítható igazságosság egy maximumának segítségével).

A jog felső fogalma (genus proximum) e szerint: társadalmi normák deduktív rendszere. Különös jellemzője (differentia specifica) pedig e körön belül az, hogy a lehető szocialitás maximumát biztosítja, éspedig a megvalósítható igazságosság maximumának segítségével.

A normák deduktív rendszere.

Nézzük a jog felsőfogalmát. Ez Sperantiánál mindenestre egy „rendszer“, tehát egy sokaságnak egységbe rendezése. Már itt felvethetők lennének bizonyos kétségek. Pl. hogy nem fordítva kellene-e eljárni, s a rendszerben nem sokaságot látni, amit a szemlélet egységbe foglal, hanem fordítva, egységet, amit a szemlélet bont részekre. E hajszálnyi nézőpontkülönbségen múlik az a döntő eltérés, hogy a jogban normákat (normaösszeséget) látunk-e vagy olyan egységes rendet, ami a normáknak nem összege, hanem logikai előfeltétele. Szemben az utóbbi, általunk is képviselt felfogással, a szerző az előbbit tette magáévá. Kövessük őt ezen az úton.

Hogy egy normaösszeséget rendszernek tekinthessünk, ahhoz szükségünk van egy változatlan, csoportosító normára, ami a helyi vagy statikus és funkcionális vagy dinamikus viszonyokat rendezi. A rendszer lényege tehát szerinte egy (alap) norma állandósága, amely egy egész elemeinek a viszonyát rendezi.

A társadalmi élet, amely szerinte végsőfokon tudatösszeműködésen alapul, kétfajta rendszert tartalmaz: személyek és pszichómák rendszerét. E megállapítás körül már komolyabb kétségeink vannak. Mindenekelőtt elfogadhatatlan a társadalmi életnek tudatösszeműködésként felfogása. Ma már a társadalomban sokkal inkább tudatalatti, irracionális tényezők érvényesülését látjuk. A tudatnak csupán segítő, de nem irányító szerep jut — épúgy, mint az észnek Moór jogi értéktanában; világít, de nem szolgáltatja a hajtóerőt.* Az meg éppen következtelenség, hogy a szerző a tudat birodalmában mélypszichológiai eredetű pszichómák rendszerének is helytad. Bár a két következtelenség annyiban egyensúlyozza egymást, hogy így az elmélet a társadalomnak mégis csak arra a — tudat küszöbét átlépő — felfogására épül fel, amelyre nem akart ugyan, de amely egyedül elfogadható. Más kérdés, hogy személyek és pszichómák rendszerének szembeállítására még így

* Moór: Bevezetés a jogfilozófiába. Budapest, 1923. 299. lap.

sem látszik szerencsésnek; ezek ugyanis nem ellentétek, hiszen a személyiség pszichológiai, a pszichóma pedig személyi jelenség. A szerző e két rendszerben tulajdonképen az egyéni és a közösségi szempontokat akarja — nem egészen szerencsés kifejezéssel — szembeállítani egymással. A személyek rendszere alatt egyébként a társadalmi csoportot érti, amelyet az jellemez szerinte, hogy az egész mindinkább meghatározó tényezővé válik benne a részekkel szemben (a közös tudattartalom uniformizáló hatása). A pszichómák rendszere pedig objektivált tudattartalmakat tartalmaz, amelyek közül legfontosabbak a nemzet képzetei, ideái, hitei, törekvései és érzelmei, a nemzeti kultúra, erkölcs és szellem. Ezek belső összhangját, különösen pszichikai tényezők meglétét és hiányát, új elemek asszimilációját, az egész fejlődési irányának egységét egy alapszabvány biztosítja.

A normák transzcendenciája.

A jog felsőfogalmát képező rendszer vizsgálata tehát feltételezi Sperantia szerint az alapszabvány ismeretét — szemben az általunk használt felfogással, mely a norma vizsgálatát teszi függővé a rendszer ismeretétől. Sőt Sperantia szerint minden dinamizmus feltételezi a normát. „Egy ösvény semmi más, mondja (11), mint egy norma manifestációja, amelyet a járókelők közlekedésükkel tiszteletben tartanak.“ Persze csak tudatos, szándékos dinamizmusról beszél. S minden normát imperatív jellegűnek tart.

A norma egyébként, amelyet nemcsak a rendszer, hanem minden cél, szándék, parancs, érték is feltételez fogalmilag, megelőzi az akciót, ehhez viszonyítva tehát transzcendens. Immanensek e viszonylatban azért nem tekinthető, mert a szabályozott cselekedetből a szabálynak legfeljebb csak állítása, de nem maga a szabály következik. Ezért, Sperantia szerint, minden szándékos cselekvés a transzcendenciahoz forduláson épül fel. Az is bizonyítja ezt, hogy a norma csak a hatás pillanatáig norma, ezen túl csupán visszaemlékezés vagy legfeljebb egy dinamikus, aktív erejétől megfosztott tudattartalom kielégítetlen törekvése, ami mint megbánás vagy lelkiismeretfurdalás jelentkezik.

Amikor a szerző ilyen határozottan normahatásról beszél, s a norma valóságos hatását külön is hangsúlyozza, észrevétlenül és akaratlanul átcúsított a norma fogalmáról a norma képzetére, s így a transzcendencia területéről az immanenciára. Ez természetes is, ha meggondoljuk, hogy ő az alapszabványának bizonyos tartalmat akart adni, ez pedig a transzcendencia területén, hova a tudomány mindenkori axiómáit, posztulátumait, hitét, egyáltalán az ismeret ismeretelőtti alapjait szokta helyezni, nem lenne található. A szerző

itt azt tette, amit néhány évezred transzcendens metafizikai irodalma: a megismerhetetlen dolog fogalmát az ismert kép-zettel, a tárgyi világot az alanyival cserélte fel. Ezt különben ő is érezni látszik, mikor hangsúlyozza, hogy tudatunkban a norma mindig mint valami idealitás lép fel, amelyet ő ép ezért ha nem is pszichikainak (hiszen a pszichológia fogalmát, túlszűk értelemben, a tudat területére korlátozza), de pszichoidnak nevez. Ebben különböznek szerinte ezek az intuitív akarati normák az „a posteriori“ természeti törvényektől. Ez utóbbiak objektivitásának tagadása ugyanis szerinte a nagy természet létének tagadását jelentené, s az abszolút szolipsziz-mushoz vezetne.

Nagyon mélyre nyúlna, ha ezzel az állítással érdemileg akarnánk foglalkozni. Ezért csak egészen röviden utalunk arra, hogy a természettudományok új útjai nem egészen a szerző által feltételezett irányban haladnak. Míg valaha a szellemtudományok ekzaktságát is azzal mérték, mennyire képesek magukat természettudományi módszerrel kifejezni, addig ma már a természettudományok is a szellemtudományok érveihez nyúlnak. Valaha a gondolkodás objektív törvényeit kutatták, ma pedig úgy látjuk, hogy a tér, idő, okság stb. is pusztá gondolkozási forma, nem a külvilágnak, hanem a mi alanyiségünknek törvényszerűsége. A mai természet-tudomány megelégszik a determinizmus hipotézise helyett a valószínűség törvényével, s az ú. n. bizonytalansági elv (Planck-Heisenberg) a klasszikus tételek közé számít. Nem. A természeti és társadalmi törvényszerűségek nem állíthatók ma már egymással szembe, mint az objektív és szubjektív világ törvényei. Ahogy halad a tudomány, úgy hátrál a külvilág, s úgy lép mindinkább előtérbe az alanyiség fogalma.

A logikum a jogban.

Az objektív normák elvesztett paradicsomát Sperantia az ítélet, elmélkedés, indukcio és dedukcio logikai szabályai-ban véli újra feltalálhatónak, amelyek szerinte nem önkényes és szubjektív természetűek, nem az „én“-hez, a gondolkodás tartalmához tartoznak, hanem kívülről járulnak ezekhez. A normák objektív és transzcendens fennállásába vetett hit olyan mértékben él bennünk, — mondja (16—7) — mint az, amely a világ létezésére és logikánk érvényességére vonatkozik. S annak, hogy ő mindkettőt fennállani látja, folyó-rányára a rendszerek objektív létének elismerése, hiszen ezek lényegét, mint láttuk, egy norma állandóságában találta fel, amely egy egész elemeinek a viszonyát rendezi. Az pedig, hogy a jog deduktív rendszer, egyszerűen azt jelenti nála, hogy elemei racionális módon folynak egymásból. De ezek az elemek — mondja (18) — nem kognitív, hanem imperatív

állítások; nem megállapítanak, hanem parancsolnak (tehát értékelnek is); nem kategórikus és aktuális létre, hanem hipotétikus és eventuális cselekvőségre vonatkoznak.

A jog deduktív jellege nem szorul szerinte bizonyításra. A tagadóknak kell bizonyítaniok. Ezek közül különösen a történeti iskolát, a szociológiát s a hatalmi ellentéteket emeli ki. A történeti iskola ugyanis a szokás döntő szerepének kidomborításával az irracionális tényezőket helyezi előtérbe a racionálisokkal szemben, a nélkül, hogy utóbbiakat nélkülözhetné. A szociológia ugyancsak elhanyagolja szerinte a jog racionális alapját, de mindent pszicho-fizikai jelenségekre vezetvén vissza, nem számol az axiómák és posztulátumok nélkülözhetetlenségével. Ugyanezt a hibát követik el azok, akik a jogot a hatalom irracionális, önkényes tényezőjéből származtatják. Ezek a felfogások nem számoltak a jogszabályoknak — a nekik premisszául szolgáló általános elvekből történő — logikai levezettségével; azzal, hogy a jog szerkezetének logicitása lényeges jellemzője, s hogy az illogicitások vagy irracionális kitérések, amelyek tagadhatatlanul minden jogrendszerben feltalálhatók, csak esetleges tények.

Hogy ez a túlzó logizmus mennyire nem számol viszont a jog igazi arcával, s hogy az irracionális elemek mennyire lényeges szerepet játszanak a jog életében a racionálisok mellett, arra még visszatérünk.

Jog és társadalom.

A jog a társadalmi normák rendszere. A társadalom, Sperantia szerint, normák nélkül nem is létezhet. Minden tudattartalom egy értékelési, hit-, cselekvési stb. normát képvisel. A normák bizonyos hierarchiájáról van itt szó: egyszerű normák, általánosabb normák, melyek az egyszerűeket vezetik, az általánosabb normákat vezető normák stb. Ez a hierarchia az egyiket a másikba skatulyázó normák által mind erősebben szervezett társadalmi csoportokban nyilvánul konkrété meg. A jogrend feltételezi bizonyos általános normák egységét és állandóságát, amely normák szerint egy határozott csoport kollektív élete lefolyik.

Ami a legérdekesebb, a szerző szerint a társadalmi norma eredete nem lehet szándékos és racionális, hanem csak ösztönyszerű. A társadalmi „normativitás normái“, tehát a jogi normák azonban még elsődleges embrionális megjelenésükben is racionálisak, hiszen a rendszerezés és szervezés logikai problémáival kapcsolatosak. Ha e racionális deduktivitásuk kizárólagos lenne, a geometriához hasonló policentrikus rendszert alkotnának. Ő is kénytelen azonban elismerni, hogy a jogrendnek vannak nem deduktív, logikailag heterogén elemei is, amelyek egyetlen pozitív jogrendszerből sem hiá-

nyoznak (23). Ilyenek a szokások és a megcsontosodott hagyományok, vagy fordítva: az új szellem hatása; ilyenek az akarat, önkényes eredetű részletek, melyek a norma tartalmát és alakját a konkrét esethez idomítják; a logikailag szintelen részletek (pl. érték-, korhatárok, stb.); a végszükségi helyzetek. Ez azonban annak folyamánya szerinte, hogy a jog logikai integrációjának, a logikum társadalomba hatolásának a folyamata még nem fejeződött be teljesen; az ész szerepe még növekvőben van a történelemben. Minél irracionálisabbként jelenik meg a jog, — mondja (28) — vagyis minél kevésbé fordul az észhez, annál inkább szüksége van arra, hogy saját tekintélyétől különböző eszközök, a kényszer útján érvényesüljön. És ekkor a jog ugyanolyan mértékben megszűnik jog lenni, és mássá alakul át. A jog jogként csak szisztematikus és deduktív jellegében él, s irracionális elemeinek sorsa a fekoztos kiküszöbölés.

A jog rendeltetése.

A jogot egyéb társadalmi normák (társadalmi morál, konvenció stb.) deduktív rendszerétől *rendeltetése* határolja el (differentia specifica). Teljes logikai meghatározásához tehát ez is hozzátartozik. Ez pedig mindig tudatos és szándékos, ami alól a természeti és pszichológiai okokból képzelhető ugyan kivétel (pl. egy tirannus parancsai), azonban ez csak teljesen átmeneti jelentőségű lehet. A szabály, hogy a jogi normát mindig megelőzi egy ítélet, amely a társadalmat befolyásolni, megváltoztatni, irányítani törekszik, s így a dedukció folyamatának pszichológiai motorján keresztül szociális szándékkal rendeltetéssel bír. Ez, a jogot más rendszerekkel szemben jellemző rendeltetés: a materiális értékekért való küzdelem racionalizálása. Az ugyanis, hogy ezek az értékek csak korlátoltan állanak rendelkezésre, örök fenyegetés a társadalmi békével szemben, s a természetünkben rejlő szociális szükségletnek, ami a lehető szociális maximumának biztosítására irányul, pszichikai, morális, szellemi indítékai vannak. A jog tehát az okság rendjében materiális realitás, a célok rendjében viszont pusztán spirituális értelme van. A szocialitás maximumát egyébként a terjedelem, gyakorlatosság és bőség határozza meg. Természetesen nem valami abszolút maximumról, hanem egy meghatározott társadalmi csoporton belüli lehető maximumról lehet csak szó. A jog szabályai ugyanis nem az egész emberiséghez, hanem bizonyos

csoporthoz szólnak. Előbbi terjedelemmel t. i. szerinte csak a használhatatlanságig eláltalánosított szabályok (természet-jog) képzelhetők. E megállapításnál azonban nyilván figyelmen kívül hagyta a nemzetközi közjog s főleg a nemzetközi alkotmány jogszabályait. Ellenkező esetben ugyanis nem állíthatta volna fel általános tételül, hogy az egy jogi rendnek alávetett társadalmi csoport határai az államhatárokkal esnek össze, de azt sem, — ami különben előbbi tételével is ellentétes — hogy az ethnikai határokkal.

Jog és igazságosság.

A szocialitás biztosításának rendeltetését egyébként Spe-
rantia jogmeghatározásának központi fogalmául jelöli meg (38). Hogy ez a megvalósítható igazságosság maximumának segítségével történjék, a logikai meghatározásnak már nem nélkülözhetetlen része, mivel a deduktív normáknak más olyan rendszere, aminek rendeltetése a jogéval azonos lenne (a lehető szocialitás maximumának biztosítása), de ezt nem az igazságosság útján törekednék elérni: nincs, s nem is lehet, mert magával a deduktivitással jönne ellentétbe. Ennek hangsúlyozását pusztán azért látta szükségesnek, hogy egy gyakori tévedést: a jognak a szankció vagy a kényszer útján jellemzését elhárítsa. Ha ugyanis figyelemmel vagyunk a tilos aktusok pszichológiai determináltságára, könnyen megfigyelhetjük szerinte, hogy ezek nem magát a jogot, hanem a szocialitást sértik, s a jogszabályokat egyszerűen kikerülik. A szankció tehát elsősorban a társadalmi életet védi, s csak másodsorban a jogot. Hasonlóan: a kényszer a jogszabálynak egy lázadó akaratra erőltetése. Ez az akarat azonban nem a jog, hanem a szocialitás ellensége. A szankció és kényszer elsősorban nem a jogot, hanem a társadalmat védi; garanciáik tehát — okaiknál és tárgyaiknál fogva — kívül vannak a jogon; mint a jog tagadásainak a tagadásai: a jogból folynak, de nem jellemzői annak.

Az igazságosságnak egyébként különböző abszolút és relatív értelme van; a jogi ítéletet akkor mondjuk igazságosnak, ha a törvénnyel összhangban áll. Nehezebb kérdés a törvény igazságosságának megállapítása, amelyet szintén hasonlítanunk kell valamihez. De mi legyen ez? Itt ér el Spe-
rantia jogelmélete egyik legdöntőbb pontjához, amennyiben itt a metafizika területére nyúl át.

Jog és metafizika.

A metafizika jelentőségével a szerző különböző műveiben igen behatóan foglalkozik. Hogy jogi fogalommeghatározása végsőfokon idevezet, azon már csak azért sem csodálkozha-

tunk, mert szerinte a metafizikai posztulátumokat minden lehető gondolkozásban bennfoglalva találjuk.

Gondolkozásunk, — mondja* — amikor kérdéseket tesz fel, válaszol, értékkel: bizonyíthatatlan, de nélkülözhetetlen hitek vagy posztulátumok tömegére támaszkodik. Minden kérdés feltevése feltételezi bizonyos irányú tudatlanságunk tudatát, de azt a reményt is, hogy ez kiküszöbölhető. Minden kívánság feltételez bizonyos optimista diszpozíciót. Kérdés és válasz egyaránt feltételezi, hogy hiszünk egy igazság létében, sőt abban is, hogy ez megismerhető. Mi sem mutatja jobban, hogy állandóan a metafizika területére vagyunk kénytelenek visszanyúlni, mint az, hogy minél mélyebben kutatjuk egy dolog lényegét, annál általánosabb, misztikusabb fogalmakhoz érünk. Nem is szólva a „miért“ kérdésre adott feleletekről, amelyek vagy pusztá gondolati tényekhez (okság) vagy pusztá idealitásokhoz (célok) vezetnek el. Más oldalról: a tapasztalatba vetett hit nélkülözhetetlen mind a pszichikai, mind a fizikai tényekre irányuló kíváncsisághoz. Minden tétel elfogadása érvényes ismereteket tételez fel, amelyek bizonyos tárgyra vonatkoznak; s előfeltételei lévén a gondolkodásnak, ez által nem dönthetők meg. Ezzel elértünk a világ és az én, a külső és a belső világ posztulátumához. Egyáltalán: az észbe, a logikába vetett hit már nem ismeret. S a jövőnek a múlt formáiban elképzelése is pusztá, bár nélkülözhetetlen hit. Minden aktivitás, még az egyszerű cselekvés is hitet tételez fel. E posztulátumok szerinte minden tapasztalatot megelőző s ezért megtámadhatatlan szempontokat tartalmaznak. Pusztá hipotézisektől abban különböznek, hogy a tapasztalattal, aminek alapjai, szerves és nem esetleges kapcsolatban állanak. Egészükben egy gondolatrendszerünkben lennrejlő metafizika alapjait képezik. Tagadásuk végzettszerűleg önmagunkkal hozna ellentétbe.

A jog világában mégis talán két „a priori“ posztulátumot, axiómát lát leglényegesebbnek.** Egyik a jog logikai zártságának posztulátuma, vagyis az, hogy a jogrend mindig cselekvési normák harmónikus rendszerbe szervezett egészét tételezi fel; szellemünk természete azután a rend normái között minden logikai ellentmondás teljes hiányát követeli meg. A normák egy része az általános elvek szerepét játssza s bizonyos kváziaxiomatikus jelleggel bír; a többiek pedig ezekből vezethetők le több-kevesebb szillogisztika segítségével.

* Sperantia: La métaphysique implicite dans les postulats de toute pensée possible. Travaux du IXe Congrès international de Philosophie (Congrès Descartes). VIII: Analyse réflexive et Transcendance. Paris, 1937. 80 s köv. 1.

** Sperantia: Sur les fondements métaphisiques du droit positif. Ramuri, Craiova. 1931. 3 s köv. 1.

A másik posztulátum a harmóniának, zártságának örök aspiráció-volta, vagyis fogalmi hézagai. Bár a legislatív rendszert az ész kizárólagos termékének szoktuk felfogni, mondja, a történelem és ethnográfia azt bizonyítja, hogy a jog nem mindig a legszigorúbb logika emanációja, hanem ellenkezőleg, főleg az ú. n. primitív társadalmakban, a jogszabályok forrásai közt számos misztikus, mágikus, érzelmi, ösztönös, irracionális természetű motiváció található. A tabuk, szimbólumok, vallási és babonás hitek befolyása a római jortól máig mindenütt érezhető. S ez érthető,* hiszen minden jogrend olyan logikai következmények rendszere, amelynek premisszái egy „Weltanschauung“ s egy „Wertanschauung“.

Etikum, logikum, pszichológikum.

És Sperantia a jog fogalmáról írt munkájában** is beszél bizonyos szellemi attitűdökről, hitekről, ideológiákról, vallási ideákról, amelyek minden társadalmi csoportban megtalálhatók, s a pszichómák rendszerébe sorozhatók. Minden jogalkotást, ami ezekbe ütközik, igazságtalannak bélyegez a közvélemény, míg az, ami megfelel ezeknek, igazságos. Ezért van ez szerinte, hogy a jog nem képviselheti az igazságosságunk, vagyis az elveihez való hűségnek abszolút maximumát, hanem csak a személyek és a pszichómák egy-egy rendszerében megvalósítható (relatív) igazságosság maximumát.

Mindez azonban nem változtat szerinte azon, hogy a jog, irracionális elemeinek fatális, s kikerülhetetlen fennforgása ellenére is, lényegileg deduktív és racionális rendszer, hiszen hierarchikus épülete logikai levezetésen alapul, ami az összefüggés és belső következetesség maximuma felé tart. Az, ami a jogi norma igazi erejét adja, semmi más, mint a logikai szükségesség jellege, amiben előttünk megjelenik. Függetlenül kiindulási elveinek belső érvényétől, igazságosnak és kötelezőnek tartjuk, mert egészen elfogadott normák szigorú következetességgel levezetett következményének mutatkozik. Nincs az a szankció, vagy kényszer, ami a belső meggyőződésnek ezt az erejét pótolhatná.

Ebben az értelemben — mondja (52) — a jog a logikum objektívációja a szociológikumban. Annyi fegyelem van a társadalomban, amennyi logika szellemünkben. A filozófiai irracionalizmus szoros rokonságban van a jogi és társadalmi nihilizmussal.

Ez a szociológiai pánlogizmus Sperantia Jenő elméletének legerőteljesebb, de legtámadhatóbb oldala is. Igen tiszt-

* Sperantia: Fondements, 11—2. lap.

** Sperantia: Une définition, 45. s. köv. l.

teletreméltó képesség kell hozzá, hogy valaki olyan vaskövetkezetességgel tudjon keresztülvizetni egy rendszert a kutatás széles területkörén, mint ő tette. Egyik legérdekesebb következménye elméletének, hogy a hatalmi elméletek és a jog logikai zárttsága közötti ellentétre rámutat, a hatalom a-logikus, irracionális természetének hangoztatásával. Ezzel onnan mér csapást ezekre kölesönösen, ahonnan legkevésbé várták: a hatalmi elméletekre a logikum, a logikumra a hatalom területéről.

De mint említettük, a logikum nemcsak legtámadóbb, hanem legtámadhatóbb oldala is. A jogot tisztán normák logikai deduktív rendszerének fogja fel, holott nyilván látja, hogy ennek szerkezete telve van pszichikai (mint ő mondja: pszichoid), transzcendens, metafizikai, irracionális, egyszóval nem dedukálható, a-logikus elemekkel. Ezt csak úgy teheti meg, hogy ezeket jelentéktelennek és átmenetinek tünteti fel a jog lényegét alkotó és fokozatosan az előbbieket is kizorító logikai, deduktív elemekkel szemben.

Ebben azonban alaposan téved. A jog irracionális elemei, melyeket a logikum szempontjából, nem egészen szerencsés kifejezéssel, joghézagnak is szoktak nevezni, annyira a jog lényegéhez tartoznak, hogy onnan soha sem lesznek kiküszöbölhetők. Ezek ugyanis az általános és a különös, tehát a jogtétel és a jogeset között szükségképen mindig meglevő logikai úr folyományai.* Sperantia ezt bizonyára azért nézte el, mert ő, mint láttuk, a logikai levezetésnél sosem a konkrét jogesetnek az absztrakt szabályból történő levezetésére, hanem vagy a különös szabálynak az általánosból, vagy a jogszabálynak a Welt- és Wertanschauung premisszáiból történő levezetésére gondolt. Így azután — állandóan az értéklevezetések láncolatán belül maradva — nem csoda, hogy egyáltalán nem jutott el addig a pontig, ahol a levezetés legerősebb törést szenved: az általános szabályról az egyedi esetre történő átmenés pontjáig. Már pedig az igazi jogi probléma épp itt van. S ha ő a logika egéből ide is leereszkedett volna, láthatta volna, hogy a jogásznak mennyire inkább pszichológiai, mint formális logikai kérdésekkel van dolga. Ez esetben bizonyára kevesebb oka lett volna arra, hogy lépten-nyomon a transzcendencia területére meneküljön át, s talán nagyobb figyelmet szentelt volna a jog objektív tényezői mellett annak szubjektív meghatározóira.

SZABÓ JÓZSEF.

* Horváth: A jogelmélet vázlata. Szeged. 1937. 242. lap.